

ROTTERDAMSE WEDDENSCHAPPEN VAN 1600 TOT 1672 IN HISTORISCH PERSPECTIEF

DOOR DRS. G. TH. H. C. PIECK

TOEN Huizinga in het jaar 1933, dat alom als het dieptepunt van een economische crisis zonder weerga in de geschiedenis bekend staat, zijn befaamde Leidse rectorale rede 'Over de grenzen van spel en ernst' uitgesproken had, gaven twee van zijn leerlingen, die later met succes leerstoelen in de geschiedenis hebben bekleed, in hun commentaar uiting aan hun twijfel, 'of er voor dergelijke spelers nog wel brood zou zijn in de toekomst'. Weinig bevroeden zij toen, dat hetzelfde thema na teboekstelling in 1938 in uitgewerkte vorm als *Homo Ludens* tot ver buiten onze grenzen zo grote belangstelling zou krijgen, dat het werk in bijna alle Europese talen zou verschijnen. Het door Huizinga voorgestelde woord 'ludiek' werd ook buiten de wereld der geleerden al spoedig gemeengoed.

Onder de belangrijkste verschijnselen, die hem dat thema ingegeven hadden dient zonder twijfel de weddenschap gerekend te worden, die hij in velerlei vorm op diverse plaatsen en tijden had aangetroffen. Met E. Bensa en R. Ehrenberg vroeg hij zich af, wat het primaire element is geweest bij het ontstaan van de termijnhandel en verzekeringen ten tijde van het vroegkapitalisme, de economische vorm of het spelelement, de weddenschap¹).

Het verband tussen spel en weddenschap lag overigens zowel in de wetboeken, als in de juridische literatuur reeds lang vast. De Leidse dissertatie van A. W. C. Wentholt van 1883 droeg niet alleen de titel 'Spel en weddingschap', maar gaf zo'n beeld van verwevenheid, dat de schrijver zich niet waagde aan een definiëring van het begrip weddenschap, maar meende te kunnen volstaan met het weergeven van de onderscheiden definities, door anderen in binnen- en buitenland gegeven. De overeenkomst tussen spel en weddenschap was duidelijk, maar over de grenzen tussen beide bleek veel meningsverschil te bestaan. Wentholt hield het met de jurist Wiersma, die het moeilijk, zo niet onmogelijk achtte een grens te trekken. Sport, rechtspraak, verzekering, termijnhandel en beurskoersen, het zijn alle elementen in het bonte patroon van de weddenschap.

Voorbeelden van weddenschappen zijn er in verleden en heden in overvloed te vinden. Een roemrucht voorbeeld uit de oudheid is de weddenschap van Cleopatra en Antonius in het jaar 34 v. Chr., waarover Plinius ons heeft bericht. Tijdens een weelderige maaltijd snoefde de Egyptische koningin, dat zij in één ogenblik wel een waarde van miljoenen kon opdrinken. Antonius bood toen een weddenschap met een zeer hoge inzet aan. Hij verloor die echter, toen Cleopatra een kostbare parel uit haar oor nam en in een beker azijn liet oplossen, die zij daarna op de gezondheid van Antonius leeg dronk. Hij verloor zelfs nog meer, toen de propaganda van Octavianus zich van dit verhaal bediende om de morele verontwaardiging van de Romeinen over zulke onvaderlandse uitspattingen op te wekken.

Over de Romeinse opvattingen over de geoorloofdheid van weddenschappen vinden wij een aantal uitspraken van oudere juristen, in opdracht van Justinianus verzameld in de Digesten, waaraan hij het karakter van geldend recht verleende. Boek XI, titel V 'De aleatoribus' bevat een citaat van de jurist Paulus uit het laatste kwart van de tweede en het eerste kwart van de derde eeuw. In het 19de boek van zijn commentaar op het pretoriaanse edict zegt hij, dat er vele mensen zijn, die zich interesseren voor sport en spel of voor de verleiding daartoe bezwijken.

Een senaatsbesluit verbood het spelen om geld, behalve in geval van sportieve prestaties als speerwerpen, hardlopen, verspringen, worstelen enz. Marcianus, uit de eerste helft van de derde eeuw, vult deze mening aan met een processuele aanwijzing, gegrond op enkele oude wetten, vervat in zijn vijfde liber regularum, dat het geoorloofd is in zulke gevallen een sponsio te doen. Sponsio is zoveel als een beslissende eed, aanvankelijk met een sacraal karakter, later gesecculariseerd tot een effectief bewijsmiddel ter staving van o.a. vorderingen uit een weddenschap terzake van sportieve prestaties²).

In ons land zijn van zulk een sponsio enige duidelijke sporen overgebleven. Zo bevat het keurboek van Amsterdam van 1413 onder hoofdstuk XII 'Van Rechte te houden' no. 6 de bepaling 'item, zo en zal nyemant gelt wedden op zijns zelves zekerhede, mer hy zal wedden scoude of onscoude'³).

Hugo de Groot zegt: 'In Holland plag seer gebruickelick te zijn, dat den eenen dingman den anderen in recht en wedde bode over

schuld of onschuld om door de vrees van groot verlies de luiden af te schrieken van onrechtmatige rechtspleginghe ende alle wedden hadden haer wederwedde, d.i. die het wedden wierd aengheboden, most het wedde volghen ofte lijden aen sijn tegen dingen woorden; maer het hooger wedde velde het lager, ende soo wanneer het hooger was tot een grooter hoop ghelds dan daervan den laghen rechter kennisse konde neemen, so wierd door het wedden de heele saeck geknocht aen een hoffaert, d.i. aen de kennisse van 't Hof, met welcken naem alsdoen ghenoeemt wierden der Bailjuwen vier-scharen; dan sulcs is nu ghenoech in onghebruick gekomen⁴).

Het begrip sponsio schijnt dat van weddenschap allengs te benaderen. Zo is dat in het werk van Gerald Malynes, een Engelsman, die in 1622 op basis van een lange handelspraktijk een vademecum voor de koopman schreef, onder de titel 'Consuetudo vel Lex Mercatoria'⁵). Na gezegd te hebben, dat diverse schrijvers over het civiele recht onder de titel 'De Sponsionibus' ook verzekeringen hebben begrepen, identificeert hij wagers (weddenschappen) met sponsiones. En Malynes keek waarlijk verder dan Engeland en wel vooral naar de opkomende handelsconcurrent, de Republiek der Verenigde Nederlanden.

In de 15de eeuw komt er langzamerhand een nieuw soort weddenschap in zwang, ook in ons land. Dat blijkt uit het hier boven genoemde Amsterdams keurboek van 1413⁶). Er blijken dan vele kwesties te rijzen over kopen en verkopen 'up pellegrinagien, reizen ende andere bevaerden'. Om deze te voorkomen hebben heer en gerecht geordonneerd, dat zulke condities worden verboden en dat men aldaar geen rechtszaken over zulke aangelegenheden zal doen, 'noch oick van enighe weddinghen, spelen ende bouverien, oick hoe ende in wat manieren, dat die geschien zullen mogen, waerschuwende mits desen een ygelike om hen daerna te mogen rechten'. Op overtreding van dat 'nyemant en moet buten wedden' werd elders ⁷) een boete van 4 pond Hollands gesteld. Veel schijnt dat niet te hebben geholpen, want in het keurboek van omtrent 1500 wordt dit verbod onder het hoofdstuk 'Van vlasse in schepen te vercopen' herhaald. Dat dergelijke transacties niet tot Amsterdam beperkt waren, leren de voorbeelden, die A. Merens ons uit de Hoornse poortersrollen heeft gegeven over reizen naar Rome⁸).

Dat weddenschappen op reizen over zee, vooral in de landen rond de Middellandse zee, zo niet de verzekering van schepen heb-

ben doen ontstaan, dan toch wel sterk hebben bevorderd, toont de zinsnede, die E. Bensa⁹⁾ aanhaalt uit een tractaat van Raphael de la Torre, nl. dat het gebruik van weddenschappen uit nood is ontstaan, door het gemak ervan is verbreid en door de winzucht in hoge mate is toegenomen.

Na een algemeen verbod van het wedden op het leven van vorsten, het innemen van steden en andere onzekere gebeurtenissen in 1467, gaf de regering van Genua bij gelegenheid van een vernieuwing daarvan een aparte omschrijving voor het aangaan van verzekeringen. In september 1494 verbood gouverneur Aug. Adorno het sluiten van weddenschappen, tenzij die vooraf door hem waren goedgekeurd, op straffe van een boete van 100 pond, zowel voor partijen als hun procureur (die de acte had opgesteld). De herhalingen van het verbod in de volgende jaren tonen wel de praktische onmogelijkheid het wedden te verbieden.

R. Ehrenberg licht ons in over de situatie in Vlaanderen, in het bijzonder te Antwerpen¹⁰⁾: 'Onlangs is daar een verschrikkelijke gruwel ontstaan, een soort vreselijke tirannij, die de kooplui daar onder elkaar hebben uitgevonden. Zij wedden nl. over de wisselkoersen in de Spaanse messen te Antwerpen. Zij noemen deze parturas, naar een reeds gebruikelijk middel om geld te verdienen door de uitslag van een geboorte (parto), waarbij de een wedt, dat er een meisje, de ander dat er een jongen geboren zal worden. In Castilië noemen ze bepaalde weddenschappen apuestas. Daarbij wedt de een, dat de wisselkoers 2% agio of disagio zal zijn, de ander 3% enz. Het verschil, hoger of lager, verplichten zij zich aan elkaar te betalen. Deze soort weddenschappen schijnen volgens mij te lijken op zeeverzekeringen. Als ze loyaal worden bedreven, is er niets tegen, maar er worden daarbij veel kunstgrepen toegepast. Dergelijke zaken zijn immers alleen gebruikelijk bij kapitaalkrachtige kooplui, die in Vlaanderen wel 200.000 of 300.000 ducaten plegen te trekken en tegelijk zulk een weddenschap sluiten, waarbij de een de ander de keuze geeft welke van beide hij wil sluiten. Zo kunnen zij altijd winst maken. Dat is een grote zonde.' Tot zover dit citaat uit een werk van de diepgeschokte Cristoval de Villalon uit Valloladid in 1542.

Karel V verbood op 4 december 1544 weddenschappen te sluiten op de data en het geslacht van geboorten. Ook andersoortige weddenschappen werden in Amsterdam en Antwerpen, ook met

vreemde kooplui, in toenemende mate gesloten. Zo is er een attestatie in Antwerpen van 30 oktober 1544, afgelegd door een Danziger koopman voor een stadgenoot inzake een in Amsterdam gesloten weddenschap¹¹).

De Antwerpse koopman Joachim Pruner, die verklaarde op 4 juli 1565 te zijn vertrokken naar Venetië, Rome en Napels en op 20 september van dat jaar weer terug te zijn gekomen, zal deze bliksemreis ongetwijfeld in verband met een weddenschap hebben gedaan¹²).

Een buitengewone vlucht namen de weddenschappen in Italië en vooral te Rome. Daar was onder de rijken een ware passie ontloken, waarover Jean Delumeau ons uitvoerig heeft ingelicht¹³). Vooral de pauskeuze en de benoeming der kardinalen waren het voorwerp van grote financiële transacties, waarbij banken en snelle koeriers waren ingeschakeld. Als een gezant van een vorst een privé audiëntie bij de paus had, stegen de papieren en de koersen van de monsignori van diens natie en voorkeur. Het was dus geen wonder, dat de strenge Sixtus V tot verboden overging. Wel slaagde hij erin het aantal makelaars, die niet alleen in handelsaffaires bemiddelden, maar ook weddenschappen schriftelijk moesten vastleggen, in 1588 te beperken tot veertig en ondanks felle tegenstand tot dertig in 1590. Zijn herhaalde verboden in de jaren 1587, 1588 en 1589 deden hem er echter niet in slagen de hardnekkige kwaal uit te roeien. Die zat te diep geworteld in het Italiaanse leven van die tijd. Een curieus voorbeeld is de weddenschap, die Antonio Tassis, postmeester van Philips II te Rome, op 13 augustus 1588 sloot, dat hij binnen één week het bericht van de zegepraal van de onoverwinnelijke vloot zou ontvangen. Als de inval zou slagen, zou de paus aan de koning liefst één miljoen scudi uitbetalen. Tassis had dus groot belang bij een goede uitslag, maar de gevreesde Sixtus V liet zich niet licht bedotten of uit het veld slaan¹⁴).

Ook in Amsterdam groeide het sluiten van weddenschappen uit tot een manie, die voor een aantal gezinnen gevoelige verliezen meebracht, wat weer aanleiding gaf tot ruzies. Tot dusverre zijn er in het Gemeentearchief aldaar slechts vier uit de periode 1591-1601 gevonden: een koop van lak op het in bezit zijn van Chartres van Hendrik IV; een koop van een horloge, te betalen bij het Geus

worden van Groningen; een obligatie op een reis naar Jeruzalem en een op het overlijden van aartshertog Albertus¹⁵).

In het algemeen vernieuwde het Gerecht op 8 december 1601 de bovengenoemde oude keuren en bepaalde het, dat 'niemand van nu voortaan op het innemen van eenige steden, stercken, leven van Princen, reysen ofte eenige andere conditien, hoedanigh die sullen mogen wezen, gelt uijtdoen ofte nemen sal mogen, op pene van t'elcke reyse, bij aldien deselve weddinge beneden de f 100,— beloopt f 25,— ende so deselve boven de vs. somme bedraecht van f 50,— te verbeuren'. Daarenboven zouden weddenschappen tegen het algemeen belang of van ontoelaatbare aard op andere wijze gestraft worden. Kwesties uit weddenschappen ontstaan zouden niet meer berecht worden, verloren sommen zouden de verliezers terug krijgen.

Dat had aanvankelijk niet veel resultaat. Zo verklaren twee getuigen, van wie één juwelier, op 16 juni 1605, dat de zijdelakenkoper Heyndrick Willemsz aldaar zijn bestaan zoekt in het kopen en verkopen van weddenschappen op de inneming van steden en ook op reizen en nu dagelijks leurt op zijn reis naar Rome. Aan de juwelier heeft hij beloofd een obligatie van 75 pond Vlaams te betalen als een zekere Gillis Jansz zijn reis naar Jeruzalem zou hebben volbracht¹⁶). Daarentegen werd Hendrick Boelense in 1607 door zijn buurman gewaarschuwd, dat het Gerecht al jaren geleden een verbod had uitgevaardigd; daarop antwoordde Hendrick: 'Ick sal alle myn obligatien scheuren, want ick nemer niet aff ende ick geve daer niet aff' ¹⁷).

Eerder in 1602 hadden ds. Andries Rademaecker uit Rijswijk en Stijntje Brants in Amsterdam voor gezamenlijke rekening van Frans van Os uit Leeuwarden twee stukken fluweel gekocht, waarvan de koopsom betaald zou worden, als Van Os zijn tocht naar Jeruzalem zou hebben volbracht. Hij was gezond en wel en met attest daarvan teruggekomen. De Rijswijkse predikant had inmiddels van het verlegen goed 5 ellen voor eigen gebruik afgesneden, de rest bij de bank van lening te Delft gebracht voor f 120,— en voor zijn crediteuren de vlucht genomen naar het buitenland. Voor het Hof van Holland geciteerd, weigerde Stijntje, die weduwe was, betaling van de koopsom, waarbij zij zich enerzijds beriep op de ordonnantie van 1601, die volgens haar sedert dien strikt werd nageleefd, anderzijds op het feit, dat zij als vrouw zonder voogd geen

borg had mogen staan voor de betaling door ds. Rademaecker. Op 11 maart 1609 deed het Hof uitspraak, zonder echter een oordeel uit te spreken over de rechtsgeldigheid van de bedoelde ordonnantie. Zij werd veroordeeld tot betaling van de helft, f 110,—, terwijl Frans van Os zijn actie op de gevluchte predikant behield¹⁸).

Over het algemeen werden weddenschappen voor rechtsgeldig gehouden. Wentholt noemt een arrest van het Hof van Gelderland van 1636, dat de geldigheid van een weddenschap bevestigde, ondanks dat deze bij het bier gesloten was¹⁹).

Hugo de Groot, die deze kwestie in zijn 'Inleydinge tot de Hollandsche Regtsgelertheyt', in het hoofdstuk 'Van toesegging' etc. in enkele zinsneden behandelt, zegt eerst, dat een toezegging of belofte onder een voorwaarde, nietig is, als die voorwaarde een onmogelijkheid inhoudt, bijv. een huis te bouwen tot aan de hemel. Vervolgens zegt hij, dat het twijfelachtig is of weddenschappen of toezeggingen onder voorwaarde rechtskracht hebben, als de bedoeling van schenking niet blijkt en er ook geen andere rechtshandeling bij komt. Hoewel deze kwestie omstreden wordt, is hijzelf omwille van het algemeen belang van mening, dat zij niet rechtsgeldig zijn, tenzij er een verbintenis is van de wederpartij en de handel ermee gebaat is, zoals bij verzekeringen. Zo niet, dan zou teruggeëist kunnen worden, wat gegeven of betaald is²⁰).

In het doorschoten exemplaar, dat schrijver dezes gebruikte, staat daarnaast in 17de eeuws schrift de volgende kanttekening over zulk een andere handeling: 'Daerom so wanneer yemant by exempel syn paerd vercoopt om 388 guldens, te betalen so wanneer Antwerpen sal gebracht syn onder de gehoorsaemheyt van desen Staet, so word sodanige vercopinge valide gehouden ende niet voor weddinge genomen. Sulx is het verstaen in de saecke van N. van Wou van Schoonhoven, die syn paert op die conditie ende voor die summe vercocht hadde, me cum Sicxti rotularis den 5 Octob. 1644, synde alsdoen op de coopvoorwaerden willige condemnatie gedecerneert'.

Hugo de Groot is dus bepaald niet vóór weddenschappen, maar laat toch enige mogelijkheden voor de rechtsgeldigheid open, kennelijk in het belang van de handel.

Gerald Malynes bekeek de weddenschappen meer van de praktische kant in zijn eerder genoemd werk. In het 37ste hoofdstuk,

onder de titel 'Of Merchant, Wagers, Stipulations or Conventions' onderscheidt hij drie soorten weddenschappen:

1. waarbij een onderpand in handen van een derde wordt gegeven;

2. waarbij onder een bepaalde voorwaarde iets op weddenschap wordt gegeven;

3. waarbij een zaak of een bedrag in handen van de wederpartij wordt gesteld, en deze laatste belooft het gegevene dubbel, driedvoudig of tienvoudig terug te geven, indien de zaak in kwestie of onzekere gebeurtenis niet plaats vindt.

Van deze laatste soort geeft hij een aantal voorbeelden, die neerkomen op een zelfde serie als hierboven genoemd is.

Volgens hem zijn de schrijvers unaniem van mening, dat weddenschappen dienen te geschieden op passende aangelegenheden en voorwaarden. Daarbij is het gewoonrecht de beste maatstaf.

Volgens hem is een weddenschap op het binnen één jaar overlijden van de paus, de keizer of een ander voornaam persoon voor de wet geoorloofd, hoewel die afkeurenswaardig is, zowel naar burgerlijk recht als naar de natuurwet, wanneer zij gesloten wordt uit verlangen naar onvoorziene narigheden voor een achtbare evenmens, al was die een vijand: wedden op de dood van een particulier persoon is ongeoorloofd.

Weddenschappen op een verondersteld of verwacht huwelijk ondervinden geen bezwaar, evenmin die op geoorloofde spelen. Daarentegen zijn bij verboden spelen zowel de spelers als de toekijkers en de wedders strafbaar.

Een weddenschap op de conditie wie het meest eet of drinkt, is ongeoorloofd²¹). Een weddenschap, waarbij de ene partij 20 pond ontvangt en op bepaalde voorwaarden belooft daarvoor de andere dag 50 pond te geven, is toelaatbaar. Hetzelfde geldt voor een weddenschap, waarbij de inzetten zich verhouden als 1 tot 10, op de aankomst van een schip in een bepaalde haven. Er is een geval geweest, waarin betaling werd geweigerd, toen een galjoen tijdig in Lissabon was gearriveerd, op het motief, dat er gewed was op een schip en niet op een galjoen. De vordering werd toegewezen, omdat het woord schip een verzamelnaam is.

Eveneens zijn weddenschappen op de geboorte van een zoon of dochter geoorloofd; als het een hermafrodiet is, dan moet onderzocht worden of mannelijke of vrouwelijke kenmerken overheer-

sen. Als iemand op aanraden of bedrog van een derde persoon een weddenschap op een geboorte sluit nadat de betrokken vrouw reeds bevallen is, is die ongeoorloofd en als er een vroedvrouw bij betrokken is, wordt zij veroordeeld wegens bedrog.

Bij het aangaan van een weddenschap moet men alle onduidelijkheid en dubbelzinnigheid vermijden, anders zou zulk een slechte toepassing leiden tot machtsmisbruik. Indien iemand aanneemt met een ander om het hardst te lopen en dat daarna weigert te doen, kan hij ertoe gedwongen worden, op straffe van verlies van de inzet.

Kooplieden sluiten meer weddenschappen omwille van sport of recreatie, dan uit winstbejag. Want bovenmatig hoge weddenschappen strijden tegen de goede zeden en kunnen de reputatie en het krediet van de koopman gevoeliger aantasten dan de grote risico's, die hij in de handel vaak moet nemen²²).

In het 40ste hoofdstuk behandelt Malynes koopcontracten, eerst die, waarbij de koper de koop ongedaan kan maken tegen betaling van een vooraf vastgestelde boete; vervolgens die op weddenschappen, waarvan hij zegt, dat ze in de Nederlanden en in Frankrijk – vooral in Rouen en Calais – veel voorkomen. In Engeland komen veel verkopen op weddenschappen voor, in het bijzonder van goederen, die niet altijd een markt vinden. Deze verkoopt men vaak op de voorwaarde, dat de betaling zal geschieden na terugkeer van een reis naar Venetië of Turkije (vaak Barbarije), na de dood van een bepaalde persoon, bij een bruiloft of de geboorte van een kind. Het berekenen van interest is in zulk een geval als woeker te beschouwen²³).

Weddenschappen berusten nu eenmaal grotendeels op mondelinge afspraken. Bij een onderzoek in het verleden moeten wij ons baseren op overeenkomsten, die schriftelijk werden vastgelegd door notarissen. In de meeste gevallen betrof het in de 17de eeuw koopcontracten, in andere gevallen was er sprake van meningsverschillen over de uitslag. Vele protocollen zijn verloren gegaan, in andere zijn geen indices aanwezig en voor zover dat wel het geval is ontbreekt bijna altijd de term 'contract van weddinge'.

De hier volgende reeks Rotterdamse weddenschappen is tot stand gekomen tijdens een onderzoek in de notariële protocollen voor een heel ander doeleinde en kan om die reden niet volledig genoemd worden. Toch steekt het aantal 63 niet on-

gunstig af bij de 45, die in het Amsterdamse gemeentearchief zijn vastgelegd in het tijdperk 1591 tot 1720²⁴), maar ongetwijfeld zal dit laatste aantal bij een gericht onderzoek aanmerkelijk toenemen. Van de vele weddenschappen, die op de Amsterdamse beurs gesloten zijn in augustus 1697 over de vraag, of het tsaar Peter was, die te Zaandam het scheepstimmermansvak leerde, is er maar één geregistreerd, wat ons een idee geeft van de omvang van het werkelijke aantal weddenschappen.

De vroegste Rotterdamse akte dateert van 1604, 4 van 1613 tot 1621. De grote meerderheid, 39 stuks, heeft betrekking op de tijd van Frederik Hendrik, toen ons land op allerlei gebied snel omhoog schoot, 12 vallen in de periode van 1647-1650. Daarna wordt het aantal duidelijk lager; van 1651 tot 1672 7 stuks. Een samenvatting van de inhoud van deze akten volgt hieronder:

1. Op 27 juni 1613 tracht Olivier Pieters van Willigen in de Schiedamse herberg 'De Toelast' handel te drijven op zijn reis naar Rome. Tenslotte is er een verkoop van veertig ossen tot stand gekomen tussen Maerten Alderts Duijn en hem, op conditie van 12 pond Vlaams contant per stuk, of 15 pond te betalen na terugkomst uit Rome. Duijn kiest voor het eerste, maar op 9 juli wordt de koop geannuleerd, op voorwaarde dat Olivier f 6,— betaalt voor de armen en f 44,— voor de kosten van het gelag, die door de aanwezigheid van veehandelaars en de schout van Kralingen aardig opgelopen zijn.²⁵)

2. In juni 1619, op een dinsdag, wordt in de herberg 'De Boom van Jesse' definitief de koop van een koe bevestigd door Reyers Huyberts Exelent te Hillegersberg die aan de verkoper Pieter Claesz Hofflandt te Bergschenhoek f 84,— zal betalen, als hij in een jaar tijd in één herberg meer dan twee glazen bier zou drinken, maar de koe voor niets zal hebben, als hij zich aan de beperking houdt. Onder allerlei voorwendsels, dat hij hier en ook onderweg naar huis gerust kan drinken, tracht men hem tot overtreding te bewegen, maar Exelent laat zich niet vangen.²⁶)

3. Aelbrecht Adriaens verkoopt in de herberg 'De Trommel' aan Barent Volckertsz op 5 september 1619 een pond goede zuivere eenhoorn (tand van een narwal, een geneesmiddel tegen vergift en pest) voor f 150,—, als het onderzoek op de kwaliteit door de doctoren van prins Maurits en de Rotterdamse dokters en chirurgijnen gunstig zal uitvallen, anders alleen voor de kosten van het gelag, f 9,—. Partijen hebben be- raad tot de volgende dag 8 uur v.m.²⁷)

4. Op 25 februari 1620 wedt de Schiedammer Cornelis van Noyen in de herberg 'De Blauwe Leeuw' met de slager Cornelis Thomass op het gewicht van een os, of dit minder of meer dan 650 pond zou bedragen. De koper zou f 200,— betalen of de os voor niets hebben.²⁸)

5. Op 9 augustus 1627 wedt Jan Damen met de glaskoopman Jan Jansz, dat de Prins zo dicht bij Grol ligt, dat men van zijn legerplaats een lei in de stadsgracht zal kunnen werpen en wel om een bedrag van f 300,—, door beide partijen bij de secretaris der stad te deponeren. Samen zullen zij naar Grol trekken om daar polshoogte te nemen.²⁹⁾

6. In maart 1629 verkoopt Pieter Moyses Vrooloo, zoon van de schilder Moyses Vrooloo, een schilderij aan de schrijnwerker Samuel Pietersz voor f 9,—, te betalen als Pieter met een schip, dat te Delfshaven in aanbouw ligt, naar de Oost zal vertrekken.³⁰⁾

7. Op 1 mei 1629 wedden Jan Doetmijnuut en Jacob de Wael in de tuin van Jacques Adriaens van Duyvelaer om 20 rijksdaalders, dat eerstgenoemde voor de koop van een erf van Symon Pesser, brouwer in 'De Hollandsche Tuyn', f 4,— en Pesser f 8,— aan kosten zal moeten betalen en De Wael andersom. Deze laatste heeft niet zo veel bij zich en Adam Pieters v. d. Horst, brouwer in 'De Roode Buys', stelt zich borg voor hem.³¹⁾

8. Op 2 september 1629 verklaren twee getuigen, dat de paardemeester Henrick Ariens Pijl een overeenkomst heeft gesloten met Ary Gerrits uit Zegwaard en twee anderen, dat Pijl het gelag ad f 3,— betaalt en dat de eerste van hen drieën, die zal trouwen aan Pijl f 6,— zal betalen. Pijl, die blijkbaar heeft gewonnen machtigt nu de Zegwaardse procureur Jeremias Verburch om dit bedrag van Ary Gerrits te vorderen.³²⁾

9. Op 19 oktober 1629 verkoopt de wijnroeier Pieter Jans Bordels aan Gerrit Henrickss van Senderen te Tiel 1 last bierazijn (24/2 vaten) voor f 168,—, indien er voor 1 mei 1630 een vrede of bestand zal zijn gesloten. Als dat niet het geval is, krijgt Van Senderen de partij voor niets.³³⁾

10. Op 18 december 1629 koopt Leendert Dircxs van Henrick Ariens Pijl een bruine bles, op conditie dat Leendert daarvoor f 300,— zal betalen, als Pijl voor of op 17 december 1630 op het stadhuis of in de kerk getrouwd zal zijn. Is dat niet het geval, ook als Pijl intussen zou overlijden, dan krijgt hij het paard voor niets.³⁴⁾

11. Op 8 juni 1633 is er een overeenkomst tot stand gekomen in een geschil spruitend uit een weddenschap van mei 1630, toen bakker Jan Ariens een huis aan de Pannekoekstraat had verkocht aan Guilliaem Papenjouw op de conditie 'Antwerpen Geus'. De weddenschap wordt hierbij ongedaan gemaakt: Papenjouw krijgt zijn huis terug, alsmede de 30 pond Vlaams, die Jan Ariens daarvoor in drie jaar aan huur heeft ontvangen. De reden is, dat wijlen notaris Phillip Verssen (wiens protocollen verloren zijn gegaan) bij het opstellen van het wedcontract een abuis had gemaakt, nl. dat Jan Ariens de kooppenningen 20 jaar na de overgang zou moeten betalen en niet, zoals overeengekomen was, direct daarop.³⁵⁾

12. Op 17 juni 1630 sluit Sr. Jan Robbrechts, bewindhebber der W.I.C., met Franciscus van den Bogaert een koop met weddenschap. Deze Van den Bogaert verkoopt hem een ring met een tafeldiamant met een gewicht van 4 karaat en 1 octaaf op voorwaarde, dat er binnen een jaar geen vrede of bestand met Spanje zal zijn gesloten. De verkoper schat de waarde op f 1250,—. Robbrechts zet op deze conditie een cent, d.w.z. 100% meer of f 2500,—.³⁶⁾

13. Op 5 oktober 1630 sluit Adriaen van Schulens, klerk bij notaris A. Wagensvelt, een weddenschap met Lysberth van Hafften, een jonge dochter, die hem daarop een rijksdaalder geeft. Als zij binnen vijf jaar trouwt, mag Adriaen die behouden, in het andere geval zal hij haar 8 rijksdaalders moeten betalen.³⁷⁾

14. Op 20 oktober 1630 sluiten Daniel Jansz Climmer, kapitein ter zee van een oorlogsschip, en Pieter Cornelisz een weddenschap, of de gewezen kapitein Claes Symonsz Suurbier al dan niet binnen twee jaar door de Admiraliteit alhier in zijn dienst zal worden hersteld, wat Climmer onmogelijk acht. Hij zet twee zakken goede Zeeuwse tarwe, Goese maat, in, te leveren binnen veertien dagen en Pieter Cornelisz f 20,—.³⁸⁾

15. Dirck Visser van Oud-Beierland verkoopt aan schipper Arien Pouwelsz op 21 mei 1631 een kastanjebruine ruïn, even twee jaar oud, die hij zal betalen met f 372,—, wanneer de vrede of het bestand met Spanje gesloten zal zijn, uiteraard tegen borgstelling. Daarnaast verkoopt hij hem nog een partij gerst.³⁹⁾

16. Op 30 november 1631 koopt kapitein Johan Claerebout van Isaack Susio vier tonnen haring voor f 77,—, op de volgende voorwaarden: 1. Als koper en verkoper en Gillis Carpentier, Cornelis Jacobs Punt, Reijnier Hermansz en Dirck Claess van Dongen één jaar na dezen allen nog in leven zijn, betaalt Claerebout het dubbele, f 154,—; 2. Indien een der genoemde personen binnen dat jaar overlijdt, wat Clearebout zal moeten bewijzen, krijgt hij de haring voor niets; 3. Indien iemand zo ver weg zou gaan, dat men niet weet of hij leeft of dood is, zodat Claerebout het bewijs niet kan leveren, zal Susio een borg moeten stellen voor de restitutie van de kooppenningen; 4. Gillis Carpentier stelt zich borg voor f 154,— t.b.v. Claerebout.⁴⁰⁾

17. In december 1631 ligt schipper Dirck Corneliss tKint volgens getuigenverklaringen van 19 februari 1632, met zijn schip op de rivier van Nantes en leest op een avond in zijn kajuit in het bijzijn van drie van zijn scheepsgezellen, onder wie zijn constabel Corstiaen Claesz, voor uit een kroniek, die achterin een vlootalmanak staat, dat de Armada de Spaanse koning in 1588 per dag 300.000 ducaten had gekost. Maar Corstiaen houdt vol, dat dit 30.000 ducaten was. Dat leidt tot een weddenschap om de helft van de gage van de constabel of het dubbele ervan.⁴¹⁾

18. Op 28 augustus 1634 komen twee inwoners van Hillegersberg,

Pleun Volckertsz en Pieter Jans tot de volgende weddenschap: Pleun geeft Pieter f 8/15/— op voorwaarde, dat Pieter hem f 18/15/— zal betalen, als Pleun binnen het jaar wettig getrouwd is, zo niet dan mag Pieter het eerste bedrag houden.⁴²⁾

19. Op 14 oktober 1635 heeft de Oudewaterse brouwer Rut Martensz van Zijpesteyn, blijkens een verhoor op 8 april 1636 door notaris Jan van Aller aan zijn collega-brouwer Pieter Heijnricksz van Maert afgenomen, in beschonken toestand in de herberg 'Het Beleg van Woerden' te Amsterdam, een weddenschap gesloten met zijn Oudewaterse dito Jan Claessen van Roodenburch dat hij, Rut, de huisvrouw van Roodenburch de volgende morgen vóór 8 uur in Oudewater tijding zou brengen van haar man, met een inzet van f 100,—. Omdat Roodenburch niet voldoende geld bij zich had, is Pieter van Maert daarvoor borg gebleven. Toen deze het geld van Rut aan het tellen was, zei Roodenburch: 'Wel, zeg mijn vrouw goede nacht en kom mij de boodschap brengen. Haast je, want je hebt de tijd nodig, want ik wacht hier op je'. Hierop protesteerde Rut en zei: 'dat en sijn onse conditien niet, ick sie, dat sullen maer lappen en leuren wesen' (daar komt niets van terecht). Pieter van Maert wilde niets met het gekrakeel te maken hebben en gaf Rut zijn geld terug, maar Roodenburch begon te dreigen, griste het geld weg en stak het in zijn eigen zak.⁴³⁾

20. Op 1 april 1636 heeft Pieter Adriaens Jr. van Kralingen van Cornelis Isbrants f 100,— ontvangen op de conditie, dat hij Cornelis f 300,— zou betalen, als deze aantoot in Oost-Indië te zijn geweest. Beide partijen hebben daarbij elk de helft van het gelag betaald. Met goedkeuring van partijen is deze weddenschap teniet gedaan en heeft Pieter de honderd gulden terugbetaald.⁴⁴⁾

21. Op 6 september 1636 koopt Ary Jansz Breetvelt van Cornelis Claesz Laenboer uit Pijnacker een bruine hengst, waarvoor hij op 6 september 1637 f 96,— moet betalen, tenzij Cornelis voor die datum is overleden, dan heeft hij het paard voor niets.⁴⁵⁾

22. In begin december 1638 zijn volgens een negen weken later gedane verklaring van de dienstbode van Pieter Leendertsz te Kralingen, Cornelis Jans Stolck en de secretaris van Kralingen bij haar meester gekomen, om de verponding en andere lasten te innen. Deze laatste heeft toen bezwaar gemaakt tegen de hoogte ervan, omdat hij 100 roeden minder in gebruik had volgens zijn brief, terwijl Stolck zich heeft beroepen op zijn gaarboek (belastingregister) en de kaart van het ambacht. Leendertsz heeft toen met Stolck gewed om f 50,—, dat hij gelijk had. Ondanks het verbod van Pieters vrouw, hebben partijen toen bij handslag de weddenschap bevestigd.⁴⁶⁾

23. Op 21 januari 1639 hebben, volgens verklaring van vier getuigen op de volgende dag, Frans Tijssen en Abraham Centen de volgende overeenkomst gesloten: Frans Tijssen verkoopt Centen zijn tuin en land aan

de stadssingel voor f 1200,— op voorwaarde dat de verkoper ongeveer half maart naar Rome zal trekken en binnen 20 weken daarna met schriftelijk bewijs daarvan terug zal zijn. Als hij dat niet volbrengt, zal de koper niet gehouden zijn ook maar iets te betalen. Tot 22 januari 12 uur hebben partijen hun beraad gehad, dat nu wordt verlengd tot half maart.⁴⁷⁾

24. Op 28 augustus 1639 komt de boekdrukker Isaack Waesbergen met Sr. David van Hoogenhuijsen te Amsterdam overeen, dat hij binnen 14 dagen duizend exemplaren van het boek 'Segers Journael', elk met de platen achttien bladen groot, zal leveren. Op de naleving hiervan stellen partijen een som van 20 rijksdaalders.⁴⁸⁾

25. Op 8 januari 1640 zit Sijbrant Jansz uit Strijen tot laat in de avond te drinken in de herberg van 'De Vijf Ringen'. Bij die gelegenheid gaat hij in op een aangeboden weddenschap, dat men geen drie messen met één hand kan oplichten. Hij leent daartoe de messen van andere bezoekers. De bedoeling van deze verklaring is aan te tonen, dat hijzelf geen mes bij zich heeft gehad.⁴⁹⁾

26. Tijdens de Rotterdamse kermis in augustus 1640 wedt Willem Bom van Cranenburch, Rotterdams burger, met Andries Bon, heer van 's-Gravenzande, dat de toren van Rotterdam hoger is dan die van 's-Gravenzande. Genoemde heer wil er aanvankelijk niet op ingaan, maar heeft tenslotte een paar zijden kousen ingezet. De getuige, die dat op 3 april 1643 komt verklaren weet na zo'n lange tijd niet meer, hoe deze zaak zich verder heeft toegedragen.⁵⁰⁾

27. Op 15 april 1641 erkent de paardenkoper Bartholomeus Claesz (Cordua), van Arent Dircxs Vermeer een witte ruïne te hebben gekocht, die hij al meer dan twee weken in zijn bezit heeft. Hij zal daarvoor f 400,— betalen, als Teuntje Pieters, de vrouw van Arent, bevallen zal zijn. Als deze voor of bij de geboorte zal komen te overlijden, zal hij de ruïne voor niets hebben. In het eerste geval mag hij f 7/2— voor het gelag inhouden.⁵¹⁾

28. Op 29 juli 1641 sluiten Pieter Bartholomeus Valck en Corstiaen Adryaenz den Adel in de herberg van Henrick Claes Putmans een weddenschap of het Huis te Gennep in andere handen is gekomen of niet. Daartoe hebben zij beiden aan de herbergier een rijksdaalder à 23 stuivers overhandigd.⁵²⁾

29. Op 31 december 1641 leent Cornelis Corneliss Coppellenaer Pieter Aelbrechts, wonend in het Maatveld, f 50,—. Als Pieters vrouw binnen vier jaar een zoon of dochter ter wereld heeft gebracht, moet hij Coppellenaer in plaats daarvan f 81,— betalen, zo niet dan moet hij hem alleen de f 50,— terugbetalen zonder enige rente.⁵³⁾

30. Op dezelfde dag verkoopt Coppellenaer aan Maerten Jans de

Hoogen van het Maatveld een roodbonte koe, te betalen zodra diens vrouw Wijve Claes gestorven zal zijn. Maar op deze gedenkwaardige oudejaarsdag compareert zij zelf en verklaart zij buiten gemeenschap van goederen te zijn getrouwd en de koe ontvangen te hebben. Maerten heeft die inmiddels aan Coppellenaer terugverkocht en de koopsom contant ontvangen, zodat die weer de rechtmatige eigenaar is. Zij doet afstand van alle rechten, ook die voortvloeien uit de bepalingen betreffende de generale renuntiatie, op voorwaarde, dat haar erfgenamen na haar dood prompt de f 100,— zullen betalen.⁵⁴⁾

31. Op 25 juni 1643 treden onpartijdige arbiters op in een geschil omtrent de uitslag van een weddenschap gesloten tussen Hendrick Trist uit Gouda en Barent de Witte, paardemeester te Vlaardingen, die beiden f 100,— in handen hadden gegeven van Huych Corneliss van Bodegraven. Het besluit is de weddenschap te annuleren. Voor het gelag betaalt Trist f 12,— en aan De Witte f 12/10/— . De laatste machtigt Trist om ook zijn inzet bij Van Bodegraven terug te halen.⁵⁵⁾

32. Op 19 maart 1644 verkoopt Lambert Harmansz uit Appingedam aan Heere Jacobs te Farmsum een vierjarige hengst. Als Lambert het Rotterdams burgerschap heeft gekocht en twee jaar achtereen aldaar met vrouw en kinderen zal hebben gewoond, moet Heere Jacobs hem f 529,— betalen. Als dat niet het geval is, of als hij komt te overlijden voordat hij daar burger is, behoeft de koper niets te betalen.⁵⁶⁾

33. Op 27 mei 1644 nemen Abraham de Hooch en Johan van Heel aan, a.s. maandag elk met twee honden te komen ten huize (herberg) van Isbrant Leefflang te Bergschenhoek, waar twee hondengevechten zullen plaats vinden. Op de uitslag hebben zij een weddenschap gesloten van f 25,— per gevecht. Dat zal plaats vinden op een open terrein; de hond die vlucht is de verliezer, naar het oordeel van de omstanders.⁵⁷⁾

34. Op 21 april 1645 wordt een geschil over een koop met weddenschap overgelaten aan de beslissing van de arbiters: de makelaar Sr. Willem Viruly en de koopman Sr. Cornelis Jacobsz Dolphijn uit Delfshaven. De Rotterdammer Pieter Wijn had een week voor de laatste Rotterdamse kermis, dus in augustus 1644, aan Dirck Dircksz Tesselaer een 'koninxken van de paradijsvogel' verkocht voor f 300,—, waarvan f 100,— contant en wel op conditie, dat als er in de wereld nog meer dergelijke vogels zouden zijn, de koper de vogel voor niets zou hebben. Deze meent dat nu deugdelijk te kunnen bewijzen en weigert niet alleen de f 200,— te betalen, maar eist ook de f 100,— terug.⁵⁸⁾

35. Op 19 oktober 1644 verkoopt de Rotterdamse voerman Leendert Pieters den Boer in de herberg 'Het Jaffa' van Michiel Joris aan de brandewijnbrander Hendrick Jacobs Mijnkoe een roodbonte koe, die hij morgen op de waag zal laten wegen. Als de koe minder dan 900 pond weegt krijgt de koper die voor het gelag, een rijksdaalder, die hij al betaald heeft. Voor elk pond, dat de koe meer dan 900 pond weegt, moet

hij f 6,— betalen. Weegt de koe meer dan 912 pond, dan moet de verkooper een rijksdaalder voor het gelag betalen, weegt ze minder dan 912 pond, dan betaalt de koper een tweede rijksdaalder in het gelag.⁵⁹⁾

36. Dirck Dircksz Romeijn, herbergier alhier, sluit op 31 maart 1645 met Mr Christopher Wittinger, vierwerker (artillerist) van Zijne Doorluchtige Hoogheyt, een weddenschap, dat de Prins of zijn bevelhebber Antwerpen binnen 18 maanden onder ons gezag zal brengen. Romeijn heeft Wittinger f 100,— in handen gegeven; als Antwerpen niet binnen 18 maanden onder ons gezag komt, zal Wittinger hem f 200,— betalen.⁶⁰⁾

37. Op 3 mei 1646 verklaart de Engelse koopman Thomas Goose van Ritchard Cardero, koopman van Den Bosch, een oude Jacobus ter waarde van f 12/12/— te hebben ontvangen en aan Cardero 4 Jacobussen te zullen betalen, als de vredeshandel te Munster binnen 17 maanden slaagt. Als er dan geen vrede is, mag hij de Jacobus houden.⁶¹⁾

38. Op 17 mei 1646 wedt de tabaksverkoper Willem Prest met Abraham Weygans, dat het binnen één jaar vrede zal zijn met Spanje en zet daarop f 20,— in, tegen Weygans f 10,—, als dat niet het geval blijkt te zijn. De winnaar zal van zijn winst 1 Franse kroon bestemmen voor het gelag van partijen en hun maats.⁶²⁾

39. Op 27 november 1647 verkoopt Leendert Ariens Jongengraeff aan Cornelis Pieters de Groot – beiden uit Kralingen – zijn allemans veenschip tegen f 305,—, te betalen bij Leenderts terugkeer uit Oost-Indië. Wanneer deze de reis niet doet of daarvan geen deugdelijk attest meebrengt, hoeft De Groot niets te betalen. Als Jongengraeff wint, mag De Groot het door hem betaalde gelag inhouden.⁶³⁾

40. Op 17 december 1647 verkoopt dezelfde Jongengraeff aan de Kralingenaar Dirck Jans Vuyck kleding en schoenen. Bij zijn terugkomst uit Oost-Indië moet Vuyck daarvoor f 135,— betalen, verminderd met f 24,— voor het gelag. Een lening van f 26,— moet dan met f 65,— betaald worden, min f 3,— voor het gelag. In het andere geval is Vuyck schuldvrij.⁶⁴⁾

41. Op 3 januari 1648 verkoopt Dirck Vuyck op zijn beurt (dezelfde?) kleding en schoenen aan Claes Jochems uit Kralingen voor f 120,—, verminderd met f 10,— voor het gelag, te betalen na terugkeer van Vuyck uit Oost-Indië. In het andere geval mag Claes alles houden zonder betaling.⁶⁵⁾

42. Op 12 maart 1648 krijgen twee gasten in 'De Boom van Jesse' onenigheid over de juiste uitleg van een spelregel bij het verkeerbord. Partijen, aangeduid als A. en C., gaan een weddenschap aan op de uitspraak van kenners, die als arbiters optreden. Deze geven C. gelijk, die de inzet, 5 rijksdaalders, toegewezen krijgt, maar f 3,— in het gelag moet betalen.⁶⁶⁾

43. In mei 1648 had Cornelis Jeroens, constabel van het geschut, in de kroeg van Fop Fops in de Jaap Quackensteeg om 3 rijksdaalders gewed met Cornelis Adriaens den Adel, dat de vrede met Spanje te Munster op zaterdag 16 mei zou zijn gesloten en met vreugdevuur gevierd. Twee getuigen verklaren op 15 juli 1648, dat zij daarbij aanwezig zijn geweest en dat Den Adel zijn weddenschap heeft gewonnen.⁶⁷⁾

44. Op 10 november 1648 cedeert de Kralingenaar Jan Ziere aan zijn plaatsgenoot Cornelis Pleunen Crijnsman een obligatie van f 400,— ten laste van zijn broer Ysbrant Ziere, op voorwaarde dat Crijnsman hem bij zijn behouden terugkeer uit Batavia, voorzien van een behoorlijk attest van de Heer Generaal of van iemand uit zijn dienst, f 800,— zal betalen, min de gebruikelijke korting van f 8,— voor het betaalde gelag. Ook als Jan Ziere tussen nu en vóór terugkomst van Crijnsman komt te overlijden, vervalt Crijsmans schuld.⁶⁸⁾

45. Op 11 november 1648 verkoopt Pieter Leenderts Cley uit Kralingen aan zijn plaatsgenoot Dirck Cornelis Schoonder een vijfschachte broek (van grove kledingstof, deels wol, deels linnen, met vier draden aan de ene en één draad aan de andere zijde als inslag) op zijn Oostindische reis voor f 19,—, waarop Dirck het geringe bedrag van f 1/2,— voor het gelag mag korten.⁶⁹⁾

46. Op 11 november 1648 hebben Pieter Cornelis Stolck uit Ommoord en Arien Pieters Zeeu uit Capelle, volgens getuigenverklaring van 8 december 1648, in de herberg van Barent Jans in de Kortebaenstraat een weddenschap gesloten, wie van hen het eerst zou trouwen. Stolck zette f 1000,— in en zou van Zeeu het dubbele krijgen, als hij hem voor was; in het andere geval zou Zeeu de som van f 1000,— mogen houden (min f 15,— voor het gelag). Toen Stolck hem vroeg of hij geld wilde hebben of een borg daarvoor, krabbelde Zeeu terug, zeggende: 'Ick hebbe de bruy van u gelt ende borgh ende al die hier sijn', en stapte zo de deur uit.⁷⁰⁾

47. Op 21 november 1648 verkoopt de al eerder genoemde Pieter Leenderts Cley aan Cornelis Pieters Groot de Jonge, wonend aan de Oude Dijk, een roodscharlaken hemdrok met zilveren knopen en wel op zijn Oostindische reis voor f 40,—, met inhouding van f 2/10,— voor het gelag. Cornelis Pieters Groot den Ouden blijft borg voor zijn broer.⁷¹⁾

48. Op 24 november 1648 cedeert de ons bekende Jan Ziere aan Gerrit Cornelis Piswerff, wonend aan de Oude Dijk, een obligatie van f 100,— ten laste van Cornelis Vermeulen, eveneens op zijn Oostindische reis terug te betalen met f 200,—, min f 1/1,— voor het gelag.⁷²⁾

49. Op 12 januari 1650 levert de paardenhandelaar Bartholomeus Claes Cordewa aan Jan Jansen Blaesbergen een kastanjebruine ruin. Als Blaesbergen binnen twee jaar een kind bij zijn vrouw heeft, hoeft hij niets te betalen; in het andere geval moet hij 32 pond Vlaams betalen, alsmede de reparatie van twee pistolen en een rijksdaalder halstergeld.⁷³⁾

50. Op 20 september 1650 verkoopt Huych Maertens Bleyswijck aan Willem Jans van den Heuvel – beiden wonen binnen de jurisdictie van Rotterdam – een zandschuit met toebehoren op zijn Oostindische reis. Als Bleyswijck die naar behoren volbracht heeft moet Van den Heuvel hem direct f 700,— betalen. Bij gebreke daarvan heeft hij de schuit voor niets, wel stelt hij twee borggen.⁷⁴⁾

51. Op 24 april 1652 sluiten vier kuipers een weddenschap met Maertgen Jans, weduwe Corsten Bontenbal, dat zij zal trouwen met een zekere Cornelis Maertss den Doonael, zonder daarvoor een tijd te bepalen. Als Maertgen of Cornelis overlijden, voordat het huwelijk gesloten is, verliezen zij 10 rijksdaalders. Hiervan zet Job Joosten er 4 en de andere kuipers ieder 2 rijksdaalders in. Als het huwelijk tot stand komt, moet Maertgen niet alleen de 10 rijksdaalders teruggeven, maar bovendien 20 rijksdaalders betalen.⁷⁵⁾

52. Op 20 april 1653 sluiten Gilles Jorissen en Lieven van Torre uit Leiden de volgende weddenschap: Gilles heeft een Philippusdaalder met beeltenis van Philips IV in handen gesteld van Pieter Jans van Riel, terwijl Lieven hem 15 geuzenstuivers zal geven. Van Riel zal door weging uitmaken of de Spaanse munt zwaarder is dan of even zwaar is als de 15 stuivers. In het eerste geval wint Gilles de inzet van 8 rijksdaalders, in het tweede geval Lieven.⁷⁶⁾

53. In begin april 1654 heeft Jan Symon Baers aan de timmerman Pieter Heindricks 500 pannen verkocht op de volgende conditie: als vóór 1 mei a.s. in de gereformeerde kerken van Rotterdam, Delft, Dordrecht of Schiedam een dankzegging wordt gehouden wegens de vrede met de Engelse republiek, behoeft de koper niets te betalen. Gebeurt deze plechtigheid na 1 mei, dan moet hij f 13,— betalen en zal de verkoper twee kannen wijn moeten leveren voor het gelag. Alles volgens getuigenverklaring van 6 juni 1654.⁷⁷⁾

54. Op 21 december 1663 verbinden de Rotterdammers Jacobus Lans en Joan van der Straten zich, nimmer tabak te zullen roken, zuigen of nuttigen op verbeurte van f 10,—. Zij vertrouwen wederzijds op hun 'manne-waerheit'.⁷⁸⁾

55. Begin mei 1665 zijn twee Rotterdamse kooplieden, Abraham Hogerwerff en Joan Cruyslander, geweest ten huize van Mr. Joannes, chirurgijn in de Hoofdsteeg en hebben hem toen verweten, dat hij de koopman Jacob Scheffens overal beschuldigde van het ongeluk aan de koopman Cornelis Grave overkomen, wiens been hij zou hebben stukgetrapt. Cruyslander heeft de chirurgijn een weddenschap aangeboden, om een stoop wijn, dat Grave dat niet in het bijzijn van Scheffens zou durven verklaren. De weddenschap wordt aangenomen en men trekt naar Grave, die ziek op bed ligt en op hun vraag antwoordt, dat hij niet kan zeggen, dat Scheffens het heeft gedaan, maar dat deze het moet weten. Daarop erkent Mr. Joannes de weddenschap verloren te hebben en betaalt hij een stoop wijn, die zij gezamenlijk bij Jan Mans ledigen.⁷⁹⁾

56. Op 13 maart 1666 sluiten de wijnkoper Sr. Gerardt van Alsem en Sr. Gijsbert van Loon in tegenwoordigheid van notaris Andries van Aller in de herberg 'Het Zwijnshoofd' een weddenschap op de verwachte vrede met Engeland. Van Loon stelt, dat die niet vóór augustus a.s. zal worden gesloten, Van Alsem stelt van wel. Daarbij geeft Van Loon aan Van Alsem f 50,—, waartegenover deze f 150,— zal moeten betalen als hij verliest. De notaris maakt daarvan een contract op en stelt zich borg voor Van Alsem, en vraagt hem de helft, f 25,—, waarvoor hij diens risico wil delen. Op 23 september d.a.v. verklaart de herbergier Roeland Rosmolen, dat dit inderdaad zo geschied is en dat Van Aller in geval van verlies f 75,— zou betalen.⁸⁰⁾

57. Op 4 oktober 1667 belooft Claes Gilliss Litcent aan Bruyn de With 'op sijn gemoet ende conscientie', gedurende een jaar alleen vierguldenbier en water te drinken, maar geen wijn, gedistilleerd of sterke drank. Als hij zich hieraan gehouden heeft, wat hij met een eed zal moeten bevestigen, zal De With hem 25 ducats à f 3/3/— betalen, in het andere geval ontvangt De With dit bedrag.⁸¹⁾

58. Op 3 maart 1604 verkoopt Jacob Schiltman aan Fop Ghysbrechts een paard naar keus uit vier voor 6 pond Vlaams en 1 pond voor het gelag, als hij a.s. zondag als bruidegom zijn eerste gebod in de kerk heeft. Zo dat niet het geval is, hoeft hij alleen het gelag te betalen.⁸²⁾

59. Op 19 augustus 1629 sluit schipper Henrick Joppen een weddenschap met Cornelis Willemsz om een dubbele pistolet (f 15/8) dat Den Bosch binnen drie weken Geus zal zijn en met Arien Ariens op dezelfde conditie om een enkele pistolet (f 7/14).⁸³⁾

60. Op 7 augustus 1653 verkoopt Olivier van Willigen aan Hieronimus Wouters een os, te betalen met 26 pond Vlaams als de Schenkenschans niet binnen twee maanden Geus is, zo ja, dan hoeft Wouters niets te geven.⁸⁴⁾

61. Op 7 december 1635 neemt de wijnhandelaar Reynier van Ravesteyn aan, aan Aert Verhagen een okshoofd Franse wijn te leveren voor f 72.— als de Schenkenschans binnen zeven maanden Geus is, zo niet, dan voor niets.⁸⁵⁾

62. Op 15 december 1635 verkoopt dezelfde aan Nathaniel de Raet, burgemeester van Sluis, een vat Bordeaux wijn dat 24 pond Vlaams waard is, voor 48 pond als de Schenkenschans binnen tien maanden Geus is, zo niet, dan voor niets.⁸⁶⁾

63. Op 22 december 1635 komt dezelfde met de koopman Huybert Schepmoes overeen, dat laatstgenoemde hem voor het paard, dat hij op 16 oktober ll. voor f 50,— van hem gekocht heeft, f 100,— zal betalen, indien de Schenkenschans niet binnen tien maanden na 16 oktober ll. in handen van de Prins zal zijn. Mocht dit wel zo zijn, dan blijft de prijs van f 50,— gehandhaafd.⁸⁷⁾

In Rotterdam werden net als elders de meeste weddenschappen in herbergen of kroegen gesloten, in een sfeer van drank, spel en ruzie, waarin de gemoederen in vlam raakten en de hoofden lichter werden, terwijl de omstanders de partijen aanmoedigden, in de hoop van te delen in een gratis rondje bier, wijn of brandewijn. Er waren immers altijd geschikte aanknopingspunten te vinden, die als basis van een weddenschap konden dienen.

Daarbij genoten de reizen een zekere voorkeur, van de elf gingen er twee naar Rome en negen naar de Oost. Deze laatste beleefden in de jaren 1647 en 1648 in Kralingen een periode van hoogconjunctuur en wel in een kleine kring van jongelui, die daar uit zucht naar avontuur of uit nood hœen gingen en notaris Pieter van der Licht handen vol werk bezorgden.

Acht hadden er betrekking op het sluiten van vrede of bestand, vooral gedurende de eindeloze vredesonderhandelingen te Munster. De militaire prestaties van Frederik Hendrik, de belegeringen van steden en de telkens opnieuw verwachte val van Antwerpen leidden in twaalf gevallen tot weddenschappen. Men was zich duidelijk bewust van de betekenis van deze gebeurtenissen voor het 'Rotterdams welvaren'.

Zes maal ging het om huwelijken, meestal als antwoord op een uitdaging, die echter nimmer zo ver ging als in Amsterdam, waar een geplaagde David Franco Mendez bij een bruiloft uitriep, dat hij nimmer zou trouwen en zo aanleiding gaf tot een hele reeks weddenschappen met hoge inzetten⁸⁸).

Vier maal ging het om een overlijden, nimmer van een vorst, maar wel van particulieren, wat volgens Malynes nu juist verboden was.

Drie maal ging het om de geboorte van een kind, maar het geslacht daarvan bleek daarbij geen rol te spelen.

Drie maal ging het om een verbod of beperking van consumptie, nooit om een maximale prestatie in eten of drinken, wat Malynes ook verkeerd vond; niettemin slaagde de burgemeester van Rothenburg, Nusch, er in 1631 in door het in één ruk drinken van $3\frac{1}{4}$ liter wijn zijn stad te behoeden voor plundering door de barse veldheer Tilly!

De overige weddenschappen zijn moeilijk te classificeren, zij variëren van paradijsvogel tot hondengevechten, van gewicht van munten tot hoogte van torens, van herbenoeming tot vlootkapitein

tot het Rotterdams burgerrecht, van de kosten van de Armada tot een behendigheids spelletje met messen, van de regels van het verkeersbord tot een kostbare ring.

Vele ervan dragen het karakter van termijntransacties, waardoor men gelegenheid had minder courante waren van de hand te doen en de koper de mogelijkheid bood de betaling naar de toekomst te verschuiven.

Weddenschappen op de koers van aandelen, vooral die van de O.I.C. en de W.I.C., die zo'n aftrek vonden in Amsterdam, werden hier niet aangetroffen.

Opmerkelijk is ook de drukke handel in ossen, koeien en paarden, die Rotterdam een zekere agrarische sfeer gaf. Vooral de export van paarden naar Frankrijk bloeide. Daarvoor waren stallen nodig, om de dieren te bergen tot er scheepsgelegenheid was. Deze waren in ruime mate aanwezig bij de herbergen, zodat weddenschapstransacties gemakkelijk tot stand konden komen.

Vergeleken met Amsterdam bleven de inzetten bescheiden; met uitzondering van enige uitschieters gingen die zelden enige honderden guldens te boven. Men wilde graag een gokje wagen, maar het speculeren door middel van weddenschappen streed vermoedelijk tegen de meer nuchtere aard van de Rotterdammers. Trouwens, namen van regenten en rijke kooplieden ontbreken nagenoeg in deze serie. De handel op het buitenland leverde voldoende risico's op, maar daartegen kon men zich deels door verzekeringen dekken; volgens De Groot behoorden de weddenschappen tot de groep risico's, die niet verzekerd konden of mochten worden⁸⁹).

NOTEN

- 1) J. Huizinga, *Verzamelde Werken*, Haarlem 1950, dl. V, p. 19 en 81.
- 2) Volgens mededeling van mr. W. F. Lichtenauer.
- 3) J. Breen, *Rechtsbronnen van de stad Amsterdam*, Werken Ver. O.V. Recht, 1902, p. 262.
- 4) H. de Groot, *Inleydinge tot de Hollandsche Regtsgeleertheit*, Delft 1652, p. 119.
- 5) Gerald Malynes, *Consuetudo vel Lex Mercatoria*, Londen 1636, p. 140.
- 6) Breen, *Rechtsbronnen*, p. 262.
- 7) Breen, *Rechtsbronnen*, p. 33.

- 8) A. Merens, Economisch-Historisch Jaarboek XXI 1940, p. 190-193.
- 9) E. Bensa, Histoire du contrat d'assurance du moyen age, Paris 1897, p. 85.
- 10) R. Ehrenberg, Das Zeitalter der Fugger II, Jena 1912, p. 20.
- 11) Gemeentearchief Antwerpen, Not. Pr. S. Hertoghen Sr No. 252, 30-10-1544.
- 12) Gemeentearchief Antwerpen, Not. Pr. St. Cleys, p. 100, 14-6-1567.
- 13) J. Delumeau, Vie économique et sociale de Rome dans la seconde moitié du seizième siècle, Paris 1957, tome 1, p. 64.
- 14) Idem, p. 35.
- 15) Gemeentearchief Amsterdam, Not. Pr. No. 42/2, 32/199, 86/194 en 34/3.
- 16) Gemeentearchief Amsterdam, Not. Pr. No. 56/374 L. Heylinck.
- 17) Gemeentearchief Amsterdam, Not. Pr. No. 195/308 J. Bruyningh.
- 18) Algemeen Rijksarchief, Hof van Holland No. 619/23.
- 19) A. W. C. Wentholt, Spel en weddingschap, Leiden 1883, p. 21.
- 20) H. de Groot, Inleydinge, p. 118-119.
- 21) G. Malynes, Consuetudo, p. 141 (boven).
- 22) Idem, p. 141 (onder).
- 23) Idem, p. 145.
- 24) Ontleend aan de aantekeningen van dr. S. Hart.
- 25) G.A.R., Not. Pr. 48/371-375 J. Duyfhuysen.
- 26) Idem 53/547 J. Schouten.
- 27) Idem 91/82 J. van Aller.
- 28) Idem 53/49 J. Schouten.
- 29) Idem 92/206 J. van Aller.
- 30) Idem 184/189 J. van der Swan.
- 31) Idem 92/314 J. van Aller.
- 32) Idem 184/159 J. van der Swan.
- 33) Idem 148/205 A. Kieboom.
- 34) Idem 184/201 J. van der Swan.
- 35) Idem 193/43 J. Duyfhuysen Jr.
- 36) Idem 93/8 J. van Aller.
- 37) Idem 144/74 A. Wagensvelt.
- 38) Idem 181/19 N. Vogel.
- 39) Idem 148/532 A. Kieboom.
- 40) Idem 148/688 A. Kieboom.
- 41) Idem 93/87 J. van Aller.
- 42) Idem 185/704 J. van der Swan.
- 43) Idem 94/102 J. van Aller.
- 44) Idem 402/78 J. Delphius.
- 45) Idem 417/11 J. van der Heul.
- 46) Idem 416/272 J. van der Heul.
- 47) Idem 327/43 A. van der Graeff.
- 48) Idem 402/223 J. Delphius.
- 49) Idem 390/265 J. Delphius.
- 50) Idem 419/385 J. Cooll.
- 51) Idem 402/313 J. Delphius.
- 52) Idem 391/36 J. Delphius.

- 53) G.A.R., Not. Pr. 402/352 J. Delphius.
 54) Idem 402/351 en 352 J. Delphius.
 55) Idem 403/16 J. Delphius.
 56) Idem 403/41 J. Delphius.
 57) Idem 279/57 G. van der Hout.
 58) Idem 437/63 B. Basius.
 59) Idem 403/63 J. Delphius.
 60) Idem 436/56 B. Basius.
 61) Idem 496/279 J. Troost.
 62) Idem 403/117 J. Delphius.
 63) Idem 548/351 P. van der Licht.
 64) Idem 548/377 P. van der Licht.
 65) Idem 549/3 P. van der Licht.
 66) Idem 421/209 J. Cooll.
 67) Idem 419/901 J. Cooll.
 68) Idem 549/568 P. van der Licht.
 69) Idem 549/588 P. van der Licht.
 70) Idem 549/656 P. van der Licht.
 71) Idem 549/628 P. van der Licht.
 72) Idem 549/630 P. van der Licht.
 73) Idem 496/320 J. Troost.
 74) Idem 551/157 P. van der Licht.
 75) Idem 503/162 V. Mustelius.
 76) Idem 504/133 V. Mustelius.
 77) Idem 505/337 V. Mustelius.
 78) Idem 821/9 Z. van der Brugge, zie Rott. Jaarb. 1937, p. 126.
 79) Idem 708/74 I. de Roy, zie Rott. Jaarb. 1947, p. 171.
 80) Idem 709/111-113 I. de Roy.
 81) Idem 710/119 I. de Roy.
 82) Idem 29B/82 J. Duyfhusen.
 83) Idem 141/69 A. Wagensvelt.
 84) Idem 142/92 A. Wagensvelt.
 85) Idem 150/567 A. Kieboom
 86) Idem 150/572 A. Kieboom.
 87) Idem 150/584 A. Kieboom.
 88) Gemeentearchief Amsterdam, Not. Pr. No. 6030/221 P. Scha-
 baalje.
 89) H. de Groot, Inleydinge, p. 153 v.